

Brachfeld Olivér két levele Déry Tiborhoz (Barcelona, 1934–1935)

A méltatlanul elfeledett Barchfeld Olivért (Bp., 1908 – Bogota, 1975), bár a lexikonok jegyzik egy-egy életszakaszát,¹ nem árt bemutatnunk az olvasónak. A budapesti egyetemen 1930-ban végzett tanár kalandos életutat járt be. Már egyetemi tanulmányainak egy részét is külföldön – Párizsban és Bécsben – végezte, s friss diplomásként sem sokat tartózkodott szülőhazájában. 1932-ben még Budapesten hírlapíróskodik – a liberális *Újság* közli időnként tárcáit –, de hamarosan Spanyolországban találjuk. Remekül megtanul spanyolul és katalánul, sőt egy katalán nyelvű folyóiratot, a *Miradort* (Kilátó) is szerkeszti, mi több: a harmincas évek közepén a barcelonai egyetem tanára lesz. Közben fáradhatatlanul fordít; többek között ekkor szóltatja meg spanyolul – több kiadásban – Zilahy Lajos Halálos tavasz című regényét. A vesztes polgárháború után Párizsba, majd Dél-Amerikába emigrál. Élete alkonyán egy Spanyolországban megjelent kötetben (1957) összefoglalást készít a magyar történelemről.

A címben jelzett két levél igazi főszereplője azonban nem ő, hanem a címzett, aki ekkor, a harmincas évek közepén dolgozott élete egyik főművén, *A befejezetlen mondaton*; s a trilógia középső részének ideális, világtól elszigetelt megfogalmazására a ma már közismert üdülőszigetre, Mallorcára utazott. Itt hét hónap alatt be is fejezte a kitűzött feladatot.

Brachfeld levelei ezzel az úttal kapcsolatosak. Déry Barcelonán keresztül közelítette meg a Földközi tengeri szigetet, amely akkor Európa csendes s kifejezetten olcsó zugának számított (legalább is az érkezés idején: 1934 októberének utolsó napjaiban). S ha már eljutott Spanyolhon egyik legnagyobb városába, írónk nem siette el a továbbutazást. Néhány napot Barcelonában. töltött, hogy ismerkedjen az új körülményekkel, s összegyűjtse a német emigráció friss híreit. Hiszen: Hitler már közel két éve uralmon van Berlinben, s a baloldaliságuk vagy faji hovatartozásuk miatt veszélyeztetettek egyre nagyobb számban keresnek Európa déli részében biztonságot. (Így például a Dérynek írt levélben említett hölgyismerős is, akivel írónk 1932-ben, a berlini antifasiszta megmozdulások során kötött ismeretséget.)

A nagyregény első kötete tehát kész. Gépiratát Déry hozza is magával, a közelmúltban írt néhány novella kíséretében. Részben, hogy tovább dolgozzon rajtuk, részben, hogy megkísérelje spanyol fordíttatásuk, hiszen anyagi lehetőségei meglehetősen szerények. A mallorcai alkotóút költségeit havi 120 + 40 forintból kellett kigazdálkodnia – Szilasi Vilmos, az ismert filozófus és felesége, illetve egy irodalomszerető nagynéni jóvoltából.²

Brachfeld Olivérhez írónk ezügyben: fordítások és jókapcsolatok reményében fordult. E leveleket ugyan nem ismerjük, de a rájuk adott válaszok, amelyeket a Petőfi Irodalmi

¹ Ld. GULYÁS PÁL: Magyar írók élete és munkái. III.köt. Bp., 1941. – Magyar életrajzi lexikon. Szerk. KENYERES ÁGNES. Bp., 1981. – NAGY CSABA: A magyar emigráns irodalom lexikona. 1. köt. A–G. Bp., 1990.

² A szigeten töltött hét és fél hónapról írt naplójegyzeteket Mallorcai „szép napok” címmel tettük közzé: ItK 1997. 4. sz. 400–417.

Múzeum őriz, így is rendkívül érdekesek.

Brachfeld nyugodt és korrekt sorai – az elutasítás ellenére (írójuk nem tudja vállalni sem a regény, sem az utóbb küldött novellák fordítását) – azért érdemlik meg figyelmünket, mert hitelesen keltik életre a két levelező emberi kapcsolatrendszerét, érdeklődési körét és alkotásmódját.

A két levél közül az egyik keltezetlen. Tartalmából ítélve 1934 végén keletkezhetett, válaszul a nemrég Mallorcára érkezett soraira. A levélpapír félig-meddig hivatalos – a barcelonai egyetem nyomtatott cégjelzésével; mérete 27 x 19 cm, szövegét tintával írták.

Az ismert szólásmondás szerint: az igazság a részletekben rejlik. Ehhez tartva magunkat a múlt egy-egy megcsillanó vonatkozásáról az egyes szavakhoz, állításokhoz fűződő lábjegyzetekben szólnunk.

BOTKA FERENC

1.

Ateneu Barcelones
Aparat de Correus 97

[1934. nov. vagy dec.]

Igen tisztelt Barátom Uram!

Nb. címe hiányában, eddig nem állott módomban érdekes regényéhez gratulálnom, amely tetszett, sőt – s ez nálam többet mond – érdekelt. Némely stílusbeli gyomlálásra volna ugyan ok elég, bár – amint látom, egyszer már átnézte valaki.³ Érdekes, hogy a regény tulajdonképpen nagyon hasonló, középeurópaiban és kommunistában, mint az általam Önnek említett Siete domingos rojos (7 vörös vasárnap) Sender Ramon J.-től,⁴ anarchistában és spanyolban.⁵

Egy esztendővel ezelőtt „blindre” lefordítottam volna spanyolra. Azóta a valószínűségek, valamint időbeli lehetőségeim erősen csökkentek (aminek eléggé ékesszóló tanúsága: jelen, igen kusza soraim...)

Igyekszem PN-eket küldeni.⁶ Ma kapok egynéhányat. De néha-néha ki-kitépek egy-egy cikket, amely érdekel.

³ A befejezetlen mondat első köteteről esik szó, amelyet Déry egy évvel korábban, 1933 Karácsonyán kezdett el Bécsben. A levélben említett javítások valószínűleg barátjától, Németh Andortól származnak.

⁴ Sender, Ramon José (1902–1982), élete tele van kalanddal. Részt vett a polgárháborúban, majd Dél-Amerikába és az USA-ba emigrált. Az említett regény nem tartozik a rendkívül termékeny szerző (életműve több mint hetven kötetből áll) kiemelkedő alkotásai közé. Magyarul nem olvasható. Stílusát mozgalmas cselekmény és fantáziadús realizmus jellemzi. Megítélésünk szerint, csak tematikailag rokonítható Déryvel.

⁵ A terrort csak a pártkassza feltöltésére alkalmazó anarchizmus volt Spanyolországban a korabeli munkásmozgalom legerősebb áramlata. Tömegháttere erősebb volt a hivatalos kommunista párténál.

⁶ A kormánypárti, de rendkívül korrekt hírközlésű Pesti Naplóról van szó, amely időnként Déry írásainak is helyet adott. Ld. az író ismeretlen és elfeledett alkotásait közlétező Déry Archivum sorozat Kék üvegfigurák és Knockout úr útjegyzei, 1998-ban megjelent kötetét.

*Beszélt Szántóékkal?*⁷ Lorenzo Villalongát ismeri már.⁸ Nem tudom, miért nem válaszol ez utóbbi.

*Érdeklődéssel várom novelláit. Kellemes tartózkodást kíván s sokszor üdvözlő
őszinte híve:*

Brachfeld Olivér.

P.S. Lenne szíves itteni hölgyismerőse címét közölni,⁹ akinek a ramblán bemutatott?¹⁰

2.

*Ateneu Barcelones
Apartat de Correus 97*

1935. jan. 2.

*Igen tisztelt Barátom,
tegnapelőtt érkeztem haza Bilbaoból és San Sebastiánból, ahol az Európa baszk különszámát sikerült nyélbeütnöm.¹¹ Nagyszámú leveleim között találok kétrendbeli szíves sorait, amelyekre a fentemlített okokból nem válaszolhattam idejében – de sajnos nem válaszolhattam volna érdemileg, miután magamnak is sürgönyileg kellett ismét pénzt küldetnem.*

Azt hiszem, regényéről nyert benyomásaimat már közöltem volt. Novellái nagyon tetszettek¹² – pillanatnyilag azonban, sajnos nem látom a lehetőségét annak, hogy azok spanyolul megjelenhessenek. A kiadókkal állandó kontaktusban vagyok: tegnap beszéltem Huxley „New Brave World”-je kiadójával (ezért a műért, örökáron, 900 ptár¹³ fizetett! Holott Huxley ma egyike a legjobb neveknek).¹⁴ Név: erre mennék mind a kiadók.

Pillanatnyilag annyi egyéb tervem van, hogy jómagam még kevésbé gondolhatok a novellák kiadására. Maradna még a „filléres” katalán kiadás, de fogalmam sincs,

⁷ Szántó Erik. Neve a Mallorcán írt naplóban és címjegyzékében is felbukkan, közelebbit azonban nem tudunk róla, valószínűleg újságíró.

⁸ Értelemszerűen itt kérdőjel következne. A katalánul író Lorenc Villalonga (1897–1980) Mallorcán élt egy elmeegógyintézet orvosaként. A tartalmában és formailag lázadó, sőt formabontó írásai tették ismertté Európában. Nevét és címét ott találjuk Déry naplójában is – bizonyítékul érdeklődésének sokoldalúságáról.

⁹ Mimi Singerről van szó, akit már említettünk bevezetőnkben. Részletesebben ld. Déry Tibor és Berlin c. könyvünk. Bp., 1994. 36–37., illetve a 2. jegyzetben lévő tanulmányt: 403., 407.

¹⁰ Rambla – Barcelona kikötőjét és városközpontját összekötő sugárút.

¹¹ Kezdetben a baloldal Párizsban kiadott és Juan Guéhenno által szerkesztett Europe-re gondoltunk. De a folyóirat kézbevétele után kiderült, hogy tévedtünk. Brachfeld valószínűleg egy hasonló nevű, de spanyol nyelvű szemlének dolgozhatott, de ahhoz nem tudtunk hozzájutni.

¹² A levélíró feltehetően a *Theokritosz Újpesten* és a *Kaluska* című novellákat kaphatta kézhez, amelyek a Nyugat 1933. okt. 1-i, illetve 1934. márc. 1-i számaiban kaptak nyilvánosságot.

¹³ Peseta – a forinttal közel egyenértékű spanyol váltópénz. A korabeli árfolyam szerint 1 dollárért 4 forintot, illetve 5 pesetát adtak.

¹⁴ Aldous Huxley regénye a kor egyik bestsellere. *Szép új világ* címmel 1934-ben jelent meg magyarul, Szinnai Tivadar fordításában.

néz-e ott ki valami egyáltalában, s ha igen, mennyi.

Egészen kurta novellákat közöl itt elvéve egy lap, 25 pta (szállítható fr.-ul, sp.-ul vagy katalánul).

Nem tudom, mikor nézek át egyszer Mallorcára: a közeljövőben aligha, miután előreláthatólag nemsokára Madridba kell utaznom. Örömmre szolgálna, ha továbbra is kontaktusban maradnánk, és ha bármikor segítségére lehetek, kérem, írjon.

Gáspártól kaptam egy hosszú választ, amelyet ép oly hosszan megválasztottam Bilbaóból.¹⁵ Kérem, Schussnyak¹⁶ adja át üdvözetemet.

Sok szívélyes üdvözlettel

b.u.é.k. tisztelő híve

Brachfeld Olivér

P.S. A Literatura utolsó számában látom Önt első helyen említve, mint a magyar szürrealizmus képviselőjét.¹⁷

Újságot nem küldtem – mert sajnós, amióta Ön elutazott, nem jutottam olvasásukhoz. Fogadom azonban „életem jobbulását”...

¹⁵ Gáspár – valószínűleg azonos a tucatnyi nyelvet beszélő Gáspár Endre (1897–1955) műfordítóval, aki ez idő tájt Bécsben élt, s akit Déry élete végéig barátjának tarthatott. Ő fordította le – többek között – 1931-ben a 8. jegyzetben említett Lorenc Villalonga első regényét, a *Mort de dama*-t (*A dáma halála*) spanyolról németre.

¹⁶ Schussny – elírás. Helyesen: Hans Suschny, osztrák származású avantgárd költő. A húszas évek elején felelős szerkesztőként vállalt jogi felelősséget a *MA* bécsi évfolyamaiért. Déry valószínűleg már ekkor ismerte. A harmincas években Mallorcán élt, és közvetlen segítségére volt szerzőnk spanyol beilleszkedésében. Ez idő tájt egy helyi turf újságot szerkesztett, s nem kétséges, ő csábíthatta el Déryt a mallorcai ló- és agárversenyekre.

¹⁷ Ld. (TAMKÓ) SIRATÓ KÁROLY: *A francia szürrealizmus.* = *Literatura* (Bp.) 1935. jan. 1. 1. sz. 10.